

**Procesy reprivatyzacyjne w państwach
Europy Środkowo-Wschodniej
a ochrona prawa własności w systemie
Europejskiej Konwencji Praw Człowieka**

Aleksandra Mężykowska

**Procesy reprivatyzacyjne w państwach
Europy Środkowo-Wschodniej
a ochrona prawa własności w systemie
Europejskiej Konwencji Praw Człowieka**

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2019

Recenzje

Dr hab. Michał Balcerzak, prof. UMK

Prof. dr hab. Leszek Garlicki

Redakcja, skład i łamanie

Violet Design / Wioletta Kowalska

Korekta streszczenia

David Malcolm

Projekt okładki i stron tytułowych

Karolina Zarychta

www.karolined.com

Na okładce

fragment zdjęcia z zasobów Unsplash (domena publiczna)

Adrien Olichon

© Copyright by Uniwersytet Gdański

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-7865-799-6

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot

tel./fax 58 523 11 37, tel. 725 991 206

e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl

www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	11
WSTĘP	13
ROZDZIAŁ I	
PROCESY REPRYWATYZACYJNE W PAŃSTWACH	
EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ	29
1. Wstęp	29
2. Zmiany w strukturze własnościowej po II wojnie światowej, ogólne założenia i cele procesów reprivatyzacyjnych	34
3. Rola ETPC w transformacji ustrojowej i procesach reprivatyzacyjnych w państwach EŚW	53
ROZDZIAŁ II	
ELEMENT PODMIOTOWY ZOBOWIĄZAŃ DO OCHRONY	
PRAWA WŁASNOŚCI W PROCESACH REPRYWATYZACYJNYCH	75
1. Wstęp	75
2. Właściwość podmiotowa ETPC	76
2.1. Zasady ogólne	76
2.2. Właściwość podmiotowa ETPC w sprawach reprivatyzacyjnych	80
3. Zakaz dyskryminacji	88
3.1. Zasady ogólne	88
3.2. Zakaz dyskryminacji w EKPC, Protokole nr 12 do EKPC i art. 26 MPPOiP	90
3.3. Kryterium obywatelstwa i kryterium stałego zamieszkania w orzecznictwie ETPC	96
3.4. Kryterium obywatelstwa w orzecznictwie Komitetu Praw Człowieka	105
3.5. Zróżnicowane traktowanie poszczególnych grup osób poszkodowanych	111

3.5.1. Wstęp	111
3.5.2. Orzecznictwo na podstawie EKPC	112
3.5.3. Orzecznictwo Komitetu Praw Człowieka	114
4. Wnioski	118

ROZDZIAŁ III

ELEMENT PRZEDMIOTOWY ZOBOWIĄZAŃ

DO OCHRONY PRAWA WŁASNOŚCI

W PROCESACH REPRYWATYZACYJNYCH	125
1. Wstęp	125
2. Prawa majątkowe chronione na podstawie art. 1 Protokołu nr 1 do EKPC	126
3. Ochrona „istniejących” praw majątkowych	134
3.1. Jednorazowy charakter pozbawienia praw majątkowych	143
3.2. Brak obowiązku naprawienia szkody wyrządzonej przed wejściem w życie Protokołu nr 1	144
3.3. Brak obowiązku przywrócenia prawa własności odebranego przed wejściem w życie Protokołu nr 1	148
4. Prawa reprivatyzacyjne jako nowe prawa majątkowe	150
5. Ochrona praw majątkowych w formie legitymowanego oczekiwania	153
6. Wnioski	168

ROZDZIAŁ IV

POJĘCIE INGERENCJI W PRAWO WŁASNOŚCI I WARUNKI

JEJ DOPUSZCZALNOŚCI W ŚWIETLE ART. 1 PROTOKOŁU NR 1	171
1. Wstęp	171
2. Typologia ingerencji w prawo własności	173
2.1. Zagadnienia wstępne	173
2.2. Ingerencja w postaci pozbawienia prawa własności	178
2.3. Ingerencja w postaci uregulowania sposobu korzystania z prawa własności	180
2.4. Ingerencja w swobodne korzystanie z prawa własności	181
3. Przesłanki dopuszczalności ingerencji w prawo własności	183
3.1. Zagadnienia wstępne	183
3.2. Przesłanka legalności	183
3.3. Przesłanka uzasadnionego celu	187
3.4. Przesłanka proporcjonalności	191
3.5. Obowiązek zapewnienia efektywnej ochrony prawnej	193
4. Wnioski	193

ROZDZIAŁ V

INGERENCJE W PRAWO WŁASNOŚCI W PROCESACH
REPRYWATYZACYJNYCH Z PERSPEKTYWY ART. 1

PROTOKOŁU NR 1	195
1. Wstęp	195
2. Pozbawienie prawa własności <i>de iure</i> przed ratyfikacją Protokołu nr 1 do EKPC	199
3. Pozbawienie prawa własności <i>de iure</i> po ratyfikacji Protokołu nr 1 do EKPC	204
3.1. Retrospektywne uchylenie przepisów przyznających prawa majątkowe	205
3.2. Retrospektywne ograniczenie możliwości dochodzenia odszkodowania za pozbawienie prawa własności	209
3.3. Wprowadzenie obowiązku zwrotu prawa własności byłym właścicielom	211
3.4. Unieważnienie umów sprzedaży w celu zwrotu prawa własności byłym właścicielom	213
3.5. Inne przypadki	218
4. Pozbawienie prawa własności <i>de facto</i>	219
4.1. Odmowa zwrotu prawa własności	219
4.2. Uchylenie prawomocnych orzeczeń przyznających prawa majątkowe	222
4.3. Brak zwrotu prawa własności w sytuacji konkurencyjnych tytułów prawnych	229
4.4. Potwierdzenie spadku wartości praw majątkowych	234
4.5. Konkluzje	237
5. Ingerencja polegająca na uregulowaniu sposobu korzystania z prawa własności	239
6. Ingerencja w prawo do swobodnego korzystania z prawa własności	244
6.1. Brak realizacji orzeczeń przyznających prawa majątkowe	244
6.2. Praktyczna niemożność realizacji praw majątkowych	255
7. Wnioski	257

ROZDZIAŁ VI

ELEMENT CZASOWY ZOBOWIĄZAŃ DO OCHRONY

PRAWA WŁASNOŚCI W PROCESACH REPRYWATYZACYJNYCH	259
1. Wstęp	259
2. Zasada nieretroaktywności stosowania EKPC	260
3. Sytuacje ciągłe	262

3.1. Uwagi wstępne	262
3.2. Rozwój koncepcji sytuacji ciągłych w orzecznictwie na podstawie EKPC	264
3.3. Sytuacje ciągłe a ochrona prawa własności w procesach reprzywatyzyjnych	275
4. Wnioski	286

ROZDZIAŁ VII

SKUTKI NARUSZENIA ZOBOWIĄZAŃ DO OCHRONY

PRAWA WŁASNOŚCI W PROCESACH REPRYWATYZACYJNYCH	289
1. Obowiązek wykonania orzeczenia ETPC	289
2. Zasądzenie i realizacja środków indywidualnych	292
2.1. Uwagi wstępne	292
2.2. Geneza prawa do odszkodowania za naruszenie zobowiązania do poszanowania prawa własności	294
2.3. Zakres obowiązków państw wynikających z art. 41 EKPC	297
3. Obowiązek naprawienia szkody materialnej i standard odszkodowawczy	302
3.1. Odszkodowanie niezwłoczne	307
3.2. Odszkodowanie odpowiednie	308
3.2.1. Pozbawienie mienia na podstawie prawa bez odpowiedniego odszkodowania	312
3.2.2. Pozbawienie mienia bez podstawy prawnej	316
3.2.3. Proces szacowania odszkodowania	322
3.3. Odszkodowanie efektywne	324
4. Zadośćuczynienie za szkody niematerialne	325
5. Odszkodowania za szkody wynikające z ingerencji w prawa majątkowe w procesach reprzywatyzyjnych	328
5.1. Odszkodowanie w kwocie stanowiącej równowartość szkody	330
5.1.1. Szkoda spowodowana obowiązkiem zwrotu własności byłym właścicielom	331
5.1.2. Szkoda spowodowana unieważnieniem umów sprzedaży w celu zwrotu własności byłym właścicielom	332
5.1.3. Szkoda spowodowana uchyleniem prawomocnych orzeczeń przyznających prawa majątkowe	334
5.1.4. Szkoda spowodowana brakiem zwrotu własności w sytuacji konkurencyjnych tytułów prawnych	336

5.1.5. Szkoda spowodowana brakiem realizacji orzeczeń przyznających prawa majątkowe	337
5.2. Odszkodowania w kwocie niższej niż wysokość szkody	341
5.2.1. Szkoda spowodowana retrospektywnym ograniczeniem możliwości dochodzenia odszkodowania za pozbawienie mienia	342
5.2.2. Szkoda spowodowana obowiązywaniem systemu czynszów regulowanych	343
5.2.3. Szkoda spowodowana praktyczną niemożnością realizacji potwierdzonych reprivatyzacyjnych praw majątkowych	345
5.3. Brak odszkodowania	348
6. Uwagi podsumowujące	350
7. Środki generalne	354
7.1. Wykonanie wyroku identyfikującego jednostkowy problem prawny	355
7.2. Wykonanie wyroków pilotażowych	355
7.3. Wnioski	363

ROZDZIAŁ VIII

USTAWODAWSTWO REPRYWATYZACYJNE

w ŚWIETLE WYTYCZNYCH ETPC	365
1. Wstęp	365
2. Obowiązek poszanowania zasady praworządności – postulaty dotyczące jakości stanowienia i stosowania prawa krajowego	366
3. Zastosowanie doktryny szerokiego marginesu oceny	375
4. Obowiązek terminowej realizacji zobowiązań reprivatyzacyjnych	382
5. Uwzględnienie argumentu zdolności finansowych państwa	383
6. Obowiązek wyważenia sprzecznych interesów	386
6.1. Równowaga interesów w relacji państwo–jednostka	387
6.2. Równowaga interesów w relacjach pomiędzy jednostkami	387
6.2.1. Wyważenie interesów aktualnych i dawnych właścicieli	388
6.2.2. Wyważenie interesów kilku grup poszkodowanych	395
6.2.3. Wyważenie interesów dawnych właścicieli i potrzeby legitymizacji aktualnego stanu prawnego	396

7. Obowiązek zgodności działań państw z przepisami EKPC	398
8. Obowiązek rekompensaty szkód wynikających z ingerencji państwa w prawa majątkowe	406
9. Wpływ orzeczeń ETPC na prawo i praktykę krajową	408
ZAKOŃCZENIE	411
SUMMARY	421
BIBLIOGRAFIA	427
WYKAZ ORZECZNICTWA, AKTÓW PRAWNYCH I INNYCH DOKUMENTÓW	439